

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Η'. - ΤΕΥΧ. Α' ΚΑΙ Β'.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

Ὅλα ἄντι περὶ τοῦ τοῦ δευτέρου ἀρχαίου
βουλεύματος ἢ περὶ παιδείας καὶ αἰσῶν καὶ
τῶν αὐτοῦ εἰκείων. (Πλάτ. Θεάγης).

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1885

Ἐπιτομὴ νεολαία καὶ βίος αὐτῆς ἐν τοῖς σχολείοις.

Λόγος ἀπαγγελθεὶς ὑπὸ τοῦ Γυμνασιάρχου

ΔΡ. ΑΙΧΔΑΝΕΡ

—

(Συνέχ. ὄρα εἰς προηγ. τευχ.)

Ἐκτὸς τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν ποιητῶν ἐν τῇ σχολῇ τῶν Γραμματικῶν ἐδιδάσκοντο καὶ τὰ μαθηματικά, ἡ γεωμετρία καὶ ἀστρονομία, ἅτινα ἐθεωροῦντο κυρίως ὡς μορφωτικά, ὀξύνοντα μόνον τὸν νοῦν, ἡ δὲ διδασκαλία τῶν περιωρίζετο εἰς τὰς στοιχειώδεις μόνον γνώσεις. Τοῦναντίον παραλλήλως τῇ ἐπισημονικῇ μορφώσει συνεβάδιζεν ἡ διδασκαλία ἐν τῇ τέχνῃ καὶ μάλιστα ἐν τῇ μουσικῇ. Οἱ Ἀθηναῖοι κατενόησαν ὅτι ἀκριβῶς ἡ μουσικὴ ἦτο τὰ μάλιστα πρόσφορος οὐχὶ πρὸς ἀπλήν μόνον τέρψιν καὶ ψυχγωγίαν, ἀλλ' ὅπως πᾶσα αὐτοῖς διδασκαλία εἶχε κύριον σκοπὸν τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐξευγένισιν τοῦ χαρακτῆρος, οὕτω καὶ ἡ μουσικὴ ἀπέβλεπε τὰ μάλιστα εἰς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν. Ὡς ὁ Ὀρφεὺς ποτε θέλων διὰ τῆς μουσικῆς ἐξημέρου τὰ ἄγρια ζῶα καὶ ἠνάγκαζε τὰ δένδρα τοῦ δάσους νὰ ἀκολουθῶσι τὸ ᾄσμα του, ὡς διὰ τῆς ἰσχύος τῆς μουσικῆς του καὶ αὐτὸν τὸν σκυθρωπὸν Ἄδην κατενίκησε, καὶ ἐπετράπη αὐτῷ νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὸν κόσμον τὴν Εὐρυδίην, οὕτω διὰ τῆς μουσικῆς ἀρμονικῶς διαμορφοῦνται αἱ ψυχαὶ τῶν παίδων, ὥστε ἐν παντὶ νὰ τηρῶσι μέτρον, νὰ κρατῶσι τῶν παθῶν των, καὶ νὰ ἔχωσιν εὐγενῆ καὶ ἀγνά αἰσθήματα.

Ἐπίσης πολὺ, ὡς τῆς μουσικῆς, ἐπεμελοῦντο καὶ τῆς γραφικῆς ἐν τοῖς σχολείοις τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν πόλει, ἐν ἣ ἰδίως ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους ἡ τέχνη ἔστησεν οὕτως εἰπεῖν τὴν ἑδραν αὐτῆς, ἐν ἣ οἱ θεοὶ εἶχον τοὺς περικαλλεστάτους ναοὺς, καὶ τὰ λαμπρότατα καλλιτεχνήματα ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ἀκροπόλεως μακρὰν ἐχαιρέτιζον τὴν Ἀττικὴν γῶραν, ἐν ἣ αἱ ὁδοὶ καὶ πλατεῖαι ἦσαν κεκοσμημέναι διὰ τῶν ὠραιωτάτων τεχνικῶν ἔργων,

ἐν χαλκῷ, χρυσῷ, μαρμάρῳ καὶ ἐλέφαντι, ἐν ἧ τῶσος θαυμάσιος θησαυρὸς τέχνης εὐρίσκετο, ὥστε κατὰ τινα Ῥωμαῖον κριτικὸν ἠδύνατο νὰ παράσχη ὕλην πολλῶν τόμων, ἐν τοιαύτῃ πόλει φυσικὰ ἰδιαζόντως ἐπεμελοῦντο τοῦ περὶ τὴν τέχνην αἰσθήματος. Ὁ πλοῦτος, ὅστις ἔνεκα τοῦ ζωηροῦ ἐμπορίου πρὸς πάσας τὰς ἐμπορικὰς πόλεις τοῦ γνωστοῦ κόσμου συνέρρεεν εἰς τὴν πόλιν, ἐγίγνετο πρόξενος τοῦ καθωραϊσμοῦ τῶν οἴκων, καὶ καθίστα ἅμα τὸν βίον εὐάρεστον. Καὶ αὐτοὶ οἱ μικρότεροι πολῖται ἐκόσμου τούτους οἴκους τῶν διὰ καλλιτεχνικῶν σκευῶν, δι' ἀργυρῶν ἢ χαλκῶν ἀγγείων, διὰ τῶν προϊόντων πολὺ προωδευμένης τέχνης. Ἴνα δὲ κρίνωσι τοιαῦτα ἀντικείμενα, καὶ προφυλάττωνται ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀναξίων, ἦσαν καὶ αὐτοὶ μέχρι τινὸς βαθμοῦ εἰδήμονες τῆς τέχνης, καὶ τοῦτο ἐκτῶντο διὰ τῆς γραφικῆς. Ἡ ἱγνογραφία ὤξυνε τὸν νοῦν πρὸς τὸ καλόν, ἀλλὰ τὸ καλὸν δὲν ἦτο παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀπλῆ τοῦ ὀφθαλμοῦ τέρψις, ἀλλ' ἀποκάλυψις τῆς ἰδέας ἐν τῷ αἰσθητῷ, καὶ ὅστις εἰς τοῦτο ἦτο τυφλός, ἐνομίζετο πνεύματι ἀνάπηρος.

Ὅθεν ἐπεζήτουν μὲν μεγάλην τεχνικὴν ἱκανότητα, ἀλλὰ τὸ περὶ τὴν τέχνην τέλειον ὡς οὐκ εὐγενὲς ἐθεώρουν. Ἐλαχίστην σημασίαν ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν εἶχεν ὁ αὐλός. Τὸ αὐλωδεῖν ἦτο πολὺ παθητικόν, καὶ ἀπέδιδον αὐτῷ τὴν μομφήν, ὅτι παρεμόρφου τὸ πρόσωπον καὶ δὲν ἐπέτρεπε τὴν σύγχρονον χρῆσιν τῆς φωνῆς. Χαρακτηριστικὸν ὡς πρὸς τοῦτο εἶνε ὁ γνωστὸς μῦθος τοῦ Μαρσύου. Ἡ Ἀθηναῖα ἐφεῦρε τὸν αὐλόν· ἀλλὰ παίζουσα τοῦτον βλέπει τὸ ὁμοίωμά της ἐν τῷ ὕδατι, καὶ ἐκπλαγεῖσα διὰ τὴν παραμόρφωσιν τοῦ προσώπου της, ρίπτει τὸ ὄργανον μακρὰν ἀφ' ἑαυτῆς καὶ ἀπειλεῖ κακὰ εἰς τὸν μέλλοντα νὰ τὸ λάβῃ. Ὁ τραχὺς Σιληνὸς Μαρσύας εὐρίσκει τὸν αὐλόν καὶ καυχώμενος ἐπὶ τῇ τέχνῃ του προκαλεῖ εἰς μουσικὸν ἀγῶνα τὸν Ἀπόλλωνα. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ὑποκύπτει ἡ ἀγρία αὐτοῦ μελωδία εἰς τοὺς πραεῖς τόνους τῆς λύρας, καὶ ὁ θυμωθεὶς θεὸς ἐκδέρει πρὸς τιμωρίαν τὸν θρασὺν καὶ τὸ δέρμα αὐτοῦ ἀναρτᾷ ἐν σπηλαίῳ, ἔνθα πάντοτε κινεῖται ἐν χαρᾷ, ὅταν ἠγῶσι τοῦ αὐλοῦ οἱ τόνοι. Ἡ λύρα ἄρα καὶ ἡ κιθάρα ἦσαν τὰ

ὄργανα, ἅτινα κατ' ἐξοχὴν ἐνομιζόντο ὡς πρόσφορα εἰς τὸν ἐλεύθερον πολίτην. Αὐτὰ ἐμάνθανον οἱ παῖδες, καὶ πρὸς αὐτὰ ἤδον, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπλούτιζον τὸν διὰ τῆς γραμματικῆς διδασκαλίας κεκτημένον ἐπικὸν θησαυρὸν προστιθέντες καὶ λυρικόν. Τὴν τέχνην τῶν συχνακίς προσφέρουσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν θεῶν, καὶ κατὰ τὰς μεγάλας αὐτῶν ἑορτάς οἱ νέοι ἄδουσιν ἐν χοροῖς ἡγούμενοι τῆς πομπῆς ἢ περὶ τὸν βωμὸν ἐγκωμιάζουσι τοὺς ἀθανάτους, τοὺς παρασχόντας σωτηρίαν τῷ τε λαῷ καὶ τῇ χώρᾳ.

Ἰχνογράφουν δὲ ἐπὶ πινάκων πυξίνων διὰ τοῦ γραφείου. Κατὰ πρῶτον ὁ ἀρχάριος μανθάνει νὰ ἄγῃ γραμμὰς, καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀποκτήσῃ εὐστάθειαν τῆς χειρὸς καὶ τῆς γραμμῆς. Εἶτα διαγράφει τι καὶ ἀσκεῖται ἐν τῇ σκιαγραφίᾳ, ἀλλ' οὐσιωδῶς ὡς κυριώτατον νομίζεται τὰ πλαστικὰ καὶ γεωμετρικὰ διαγράμματα. Τὸ γραφικὸν ἀφίεται εἰς τὴν χρῆσιν τῆς γραφίδος. Ἐπὶ λευκῶν πινάκων ἄγουσι διαγραφὰς μελαίνας ἢ ἐρυθράς, ἢ ἐπὶ μελάνων λευκάς καὶ ἐρυθράς, ἀλλ' οὐχ ἤττον καὶ ἐνταῦθα ὡς τὸ κύριον προφαίνεται τὸ καλῶς σεσημασμένον καὶ σαφῶς ὑποτετυπωμένον διάγραμμα. Αἱ λαμπρῶς κεχρωματισμέναι εἰκόνες τῆς νεωτέρας ζωγραφικῆς, ἃς ἐπιζητεῖ ἡ τέχνη ἐν τῇ ἀλλεπαλλήλῳ ἐπαλλαγῇ τῶν χρωμάτων, ἐν τῇ ἀντανεκλαστικῇ τοῦ φωτὸς ἐνεργείᾳ καὶ τῇ συγχωνεύσει τῆς παραστάσεως ἦσαν τῇ ἀρχαιότητι ἄγνωστοι.

Περὶ τῆς μουσικῆς διαμορφώσεως τοῦ νέου Ἀθηναίου μέρχῃ τοῦ 15 ἔτους ἐγένετο βραχὺς λόγος. Ταύτης συμπλήρωσις ἐγένετο διὰ τῆς γυμναστικῆς, ἣτις κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν συνώδευε τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν. Τὸ ἀξίωμα ὑγιῆς νοῦς οἰκεῖ ἐν ὑγιεῖ σώματι ἐπραγματοποιεῖτο ἐν Ἀθήναις. Ὑγιεία, ῥώμη, κάλλος καὶ εὐστροφία ἦσαν ὁ σκοπὸς, ὃν διὰ τῶν ἀσκήσεων τοῦ σώματος ἐπεδίωκον. Ὁ σκοπὸς οὗτος ἦτο ὁ αὐτὸς εἰς τὸν παῖδα, τὸν νεανίσκον καὶ τὸν ἄνδρα, μόνον δὲ διάφορος ἦτο ὁ βαθμὸς τῆς ταιπωρίας, κατὰ τὴν δύναμιν, ἣν ἐκάστη βαθμὶς ἡλικίας εἶχεν. Εἰς τὸν παῖδα αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις ἦσαν μόνον παιδιαί, ἢ δὲ κυριωτέρα ἀσκήσις ἦτο ὁ χορὸς, οὐχὶ ὡς ὁ εὐρωπαϊκός, ἢ μονο-

μερίς κινήσεις τῶν ποδῶν ἐν ὡς δυνατὸν ταχεῖ χρόνῳ, ἀλλὰ ρυθμική κινήσεις τοῦ ὅλου σώματος, ἀνάπτυξις χάριτος καὶ καλλωνῆς, οὕτως εἰπεῖν, οὐσία ταῖς Χάρισι προσφερομένη. Οἱ ἀρχαῖοι χοροὶ δὲν ἦσαν ἔγκυκλοι, ἀλλὰ εἰρμοὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ μουσικῆς καὶ ἄσματος. Τοὺς χοροὺς τῶν παιδῶν ἐν ταῖς ἐορταῖς τῶν θεῶν πολλαὶ μητέρες μετ' ὑπερηφανείας καὶ χαρᾶς ἔβλεπον διὰ τὴν χάριν καὶ ἐλαστικότητα τῶν προσφιλῶν των. Πολὺ σπουδαιότερα ἦτο πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ σώματος ἡ πάλη, ἥτις ἐγίνετο ἐν τῇ παλαίστρᾳ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἰδιαιτέρων διδασκάλων. Ἄνευ ἐσθῆτος, ἐλαίῳ ἀληλιμμένοι τὸ σῶμα συνηθροίζοντο ἐπὶ τοῦ διὰ παχείας ἄμμου πεπασμένου ἐδάφους, καὶ ἀπεκόμιζον ῥώμην καὶ εὐστροφίαν ἐκ τῶν ἀσκήσεων τούτων. Πρὸς τούτοις ὁ μὲν δρόμος προῆγε τὴν ταχύτητα καὶ τὴν καρτερίαν, τὸ δὲ ἄσμα τὸ θάρρος καὶ τὸ εὐσταθὲς βλέμμα, ἡ δὲ δυσκοβολία τὴν ἐνίσχυσιν πάντων τῶν μυῶν. Καθ' ἐκάστην ἡ παλαίστρα ἀντήχει ἐξ εὐθύμων φωνῶν, καθ' ὃν χρόνον ἐδυσκοβόλουν οἱ παῖδες. Ἐπαιζον δὲ διὰ μιᾶς σφαίρας ἢ διὰ πολλῶν, ἄλλοτε μόνοι καὶ ἄλλοτε κατὰ μερίδας, ἡ δὲ πρὸς τὴν παιδίαν ταύτην ἀγάπη δι' ὅλου τοῦ βίου παρηκολούθει τὸν Ἀθηναῖον.

Ἐν τίνι ἐναλλαγῇ πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν διδασκαλίαν ἦσαν αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις δὲν γινώσκομεν· πιθανῶς ἀφιερωμένοι πρὸς τοῦτο ἦσαν αἱ μετὰ τὸ κύριον γεῦμα ὦραι· βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἐν τῇ Παλαίστρᾳ ἦτο εὐθυμότερον ἢ παρὰ τοῖς γραμματικοῖς καὶ τῷ γραμματιστῇ, καὶ ἀπὸ καρδίας ηὔχοντο τῷ Ἑρμῇ τῷ προστάτῃ τῆς Παλαίστρας, ὅτε κατὰ τοὺς ἐτησίους γυμνικοὺς ἀγῶνας γέροντες καὶ νέοι συνέρρεον ὑπὸ τὰς εὐρείας στοᾶς, ὅπως θεάσωνται τὴν ῥώμην, εὐστροφίαν τῶν παιδῶν, καὶ ἐπευφημήσωσι τοὺς ἐπισήμους ἢ νικητὰς ἀνακηρυττομένους.

Ὁ νέος Ἀθηναῖος διήνυσεν ἤδη τὸ 14 τῆς ἡλικίας του ἔτος καὶ ἐπομένως παρῆλθον καὶ τὰ παιδικὰ ἔτη, καὶ παύει ὁ κυρίως σχολικὸς χρόνος καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ καθ' ἡμέραν εἰς τὸ σχολεῖον φοίτησις.

Ἦδη ἄς ἐπισκοπήσωμεν διὰ βραχέων τὴν τρίτην τῆς ἀνα-

πτύξεως περίοδον, ἥτις περιλαμβάνει τὸν μέχρι τοῦ 21 ἔτους τῆς ἡλικίας του χρόνον. Ἐνῶ αἱ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι δὲν ὠρίζον τὸ μέτρον τῆς πνευματικῆς μορφώσεως, ἀλλ' ἄφινον ταῦτο εἰς τὴν βούλησιν ἐκάστου, ἀπήτουν ὁμῶς πρὸ παντός ὠρισμένον μέτρον σωματικῆς διαμορφώσεως, ὅπερ καθίστα αὐτοὺς προμάχους ἐν τῷ πολέμῳ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος. Κατὰ τὰ ἔτη τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῶν πνευματικῶν πόνων ἐν τῷ σχολείῳ, ὀρθῶς κρίνοντες, δὲν ἐπόνουν πολὺ τὸ σῶμα, αἱ δὲ σωματικαὶ ἀσκήσεις περιωρίζοντο ἐντὸς τῶν ὁρίων ἐπιρρωννυούσης παιδείας. Ἀλλὰ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἐπεμελοῦντο τῆς σωματικῆς μορφώσεως μᾶλλον, αἱ δὲ γυμναστικαὶ ἀσκήσεις σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐγίγνοντο. Καὶ πρὸς τοῦτο ἡ πόλις ἐφρόντισε νὰ ἰδρῦσῃ γυμνάσια. Ἐκάστη πόλις εἶχε τὸ Γυμνάσιόν της, ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἦσαν τοιαῦτα 6. Ἦσαν δὲ τὰ Γυμνάσια δημόσιοι κήποι ἔχοντες μεγάλας παλαιστρας σκιερὰς, ὄρχοι διέτεμνον εὐρέα χλοερὰ πεδία, καὶ ἀνοικταὶ στοαὶ περιωρίζον τὰς ἐπιφανείας, κεκοσμημέναι διὰ βωμῶν καὶ ἀγαλμάτων τοῦ Ἑρμοῦ, τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἄλλων θεῶν, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ὁποίων διεπλάσσετο ἡ νεότης εἰς εὐστροφίαν καὶ κάλλος. Δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐπικρατεῖ ἐνταῦθα ζωηρὰ κίνησις, παῖδες καὶ γέροντες, νεανίσκοι καὶ ἄνδρες γυμνάζονται, μετ' ἐνδιαφέροντος δὲ οἱ θεαταὶ θεῶνται τὰς καλὰς τῶν σωμάτων μορφὰς καὶ τὰς ἁρμονικὰς καὶ ῥωμαλέας κινήσεις.

Οὕτω τὰ Γυμνάσια ταῦτα ἦσαν προσφιλεῖ ἐντευκτῆρια ἀπάντων τῶν πολιτῶν καὶ τόποι πνευματικῆς ὁμιλίας. Τὰ τῆς ἡμέρας ζητήματα, τὰ πολιτικὰ συμβεβηκότα καὶ πᾶν ὅ,τι ἐκίνει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἀθηναίων ἐνταῦθα συνεζητεῖτο. Καὶ φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες ἐποίουν λόγους ἐν ταῖς εὐρείαις στοαῖς καὶ κατὰ μικρὸν τὰ Γυμνάσια ἐγένοντο ἀληθῆ ἀνώτερα σχολεῖα, ἐν οἷς ἔπαλλε δαψιλῆς πνευματικὸς βίος. Ὅθεν ὁ θέλων νὰ διδαχθῆ τὸν τύπον γνησίου ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος, ἄριστα ἀνεύρισκε τοῦτον ἐν τοῖς τόποις τούτοις. Αἱ γυμναστικαὶ ἀσκήσεις ἦσαν οὐσιωδῶς αἱ αὐταί, οἷας οἱ παῖδες ἐποίουν ἐν ταῖς παλαιστραις, ἀλλὰ μόνον ἐνταῦθα

ἦσαν αὐστηρότεραι καὶ ποικιλώτεραι καὶ ἰδίως ἐβασίζοντο ἐπὶ τῆς ἀμύνης καὶ τῆ πολεμικῆ ἰκανότητι. Ὡς βάσις ἦσαν ἡ πάλη καὶ ὁ δρόμος· ἐκτὸς τῆς δυσκοβολίας ἦτο καὶ τὸ ἀκοντίζειν, καὶ τὸ σφενδονᾶν, ὡς νέα δὲ ἄσκησις προστίθεται καὶ ἡ πυγμομαχία, ἐν ἧ αἱ χεῖρες ἦσαν δι' ἰμάντων περιβεβλημέναι. Τὸ σπουδαιότατον δὲ ἦτο ἵδι ἤδη αἱ διάφοροι ἀσκήσεις συνδεδεμέναι πρὸς ἀλλήλας συστηματικῶς ἠνοῦντο ἐν τῷ παγκρατίῳ ἢ πάλη καὶ ἡ πυγμή, ἐν δὲ τῷ πεντάθλῳ ὁ δρόμος, ὁ δίσκος, τὸ ἀκόντιον καὶ ἡ πάλη, ὥστε ὡς νικητὴς ἐθεωρεῖτο μόνον ὁ νικήσας τὸν ἀντίπαλον εἰς πάντα τοῦ ἀγῶνος τὰ εἶδη. Ἐν τοῖς Γυμνασίοις ἡ ἑλληνικὴ νεολαία ἐκτᾶτο ἰσχὺν σώματος καὶ πειθαρχίαν. Ἐκ τούτων προήρχοντο οἱ πολεμισταί, οἵτινες ἐκράτουν ὑψηλὰ τὴν δόξαν καὶ τιμὴν τῆς πατρίδος ἀντεπεξερχόμενοι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐξ αὐτῶν οἱ ἀθληταὶ ἐν τοῖς ἀγῶσιν, οἵτινες πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν προσέφερον αὐτοῖς ὅ,τι λαμπρότατον ἠδύνατο ὁ ἄνθρωπος νὰ θυσιάσῃ αὐτοῖς, ἐν αὐτοῖς ἐγεννᾶτο ἡ μεγαλοφροσύνη, ἥτις ἐπροστάτευε τὴν ἐλευθερίαν ὡς τὸ εὐγενέστατον ἀγαθὸν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐνταῦθα ἡ μεγαλοψυχία, ἥτις ἐν σωφροσύνῃ καὶ ἐγκρατεῖα ἐπανηγύριζε τὰς ἐνδοξοτάτας νίκας.

Οὐχ ἦτο καὶ ὑπὲρ τῆς πρεσβυτέρας ἡλικίας τῆς αὐξανομένης νεότητος ἐζήτουν ὑψηλοτέραν πνευματικὴν τροφήν. Ἡ μετοχὴ τοῦ δημοσίου βίου, εἰς ἣν ἐκαλοῦντο καὶ προσόντα εἶχον πάντες οἱ πολῖται, ἀπῆτει ἰδιάζουσάν τινα μόρφωσιν. Ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ἐκτῶντο ταύτην μόνον σχεδὸν διὰ πρακτικῆς ὁδοῦ. Σιωπῶσα ἠκροᾶτο ἡ νεότης ἐν τοῖς δημοσίοις τόποις τῆς συνδιλέξεως τῶν ἀνδρῶν, καὶ εὐθύς ὡς ἐλάμβανε τὴν πολιτικὴν ἐνηλικιότητα, ἠκροᾶτο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ δικαστηρίοις τῶν ἐκεῖ δμιλούντων ῥητόρων.

Ἄλλ' ἔσφ μᾶλλον ἐμορφοῦτο ἡ πολιτεία, καὶ ὅσον μᾶλλον αἱ ἀπαιτήσεις ἦσαν διαφορότροποι, ἂν τις ἤθελε νὰ ἰσχύσῃ μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν του, τόσφ μᾶλλον ἐπαισθητὴ ἦτο ἡ ἀνάγκη νὰ μυηθῇ τις ἐν τῇ νεότητι εἰς τὸ βάθος τῶν ἰδεῶν καὶ εἰς τοὺς κανόνας καὶ μυστήρια τῆς τέχνης ὧν ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐν τῇ ἀγορᾷ

(TOM. Η΄.)

ἡδύνατό τις νὰ κάμη χρῆσιν. Καὶ ὅτε ποτὲ ἡ ἀνάγκη αὕτη γενικῶς ἀνεγνωρίσθη, ἀνεφάνησαν καὶ οἱ ἄνδρες οἱ δυνάμενοι νὰ διδάξωσι ταῦτα. Ἐν μεγαλοπρεπέσιν αἰθούσαις, κεκοσμημέναις πολυτελέστατα φιλόσοφοι καὶ βήτορες ἐπὶ ἀδράᾳ ἀμοιβῇ ἐδίδασκον τὴν φιλομαθῆ νεολαίαν τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα καὶ πᾶν ὅ,τι ἀπαιτεῖται εἰς βήτορα, ἡ δὲ νεολαία ἀκαδημαϊκῶς καὶ οὐχὶ πλέον ἐν σχολικῇ πειθαρχίᾳ καὶ ἀναγκαστικῶς, παρεκάθητο ἀκροωμένη ἐνθουσιῶντων διδασκάλων. Διὰ τῆς ῥητορικῆς καὶ φιλοσοφίας προσετίθετο οὕτω ὁ ἄκρος λίθος εἰς τὸ οἰκοδόμημα τῆς διδασκαλίας τῆς νεολαίας. Ἐνταῦθα ἐπετίθετο ἡ τελευταία χεὶρ εἰς τὴν πρὸς τὸν βίον προπαρασκευῆν, ἀλλὰ καὶ συνεδέοντο τοιαῦται σχέσεις μεταξὺ μαθητῶν καὶ διδασκάλων, ὥστε διέμενον αὐταὶ καθ' ὅλον τὸν βίον καὶ καθίσταντο πηγὴ ἀδιαλείπτου παρορμήσεως ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις.

Οὕτω παρελθόντος τοῦ 18 ἔτους τῆς ἡλικίας παύει καὶ ἡ παιδείσις τοῦ νέου Ἀθηναίου, εἰσέρχεται δὲ ἤδη οὗτος εἰς τὴν τῶν ἐφήβων καὶ ἐνηλιξ γενόμενος τάσσεται ἐν τοῖς μέλεσι τῶν πολιτῶν. Ἡ ἡμέρα καθ' ἣν τοῦτο συνέβαινε, ἦτο ἡμέρα ἑορτῆς. Κατ' αὐτὴν πάντες οἱ πολῖται συνήρχοντο ἐν τῷ σεβασμίῳ ἄλσει τῆς Ἀγραύλου, τῆς θυγατρὸς τοῦ παναρχαίου ἥρωος καὶ θεμελιωτοῦ τῶν Ἀθηνῶν, Κέκροπος. Κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως ἐνδεδυμένοι τὸν βραχὺν χιτῶνα εἰσάγονται ἐν αὐτῷ οἱ νεανίσκοι, εἰς οὓς γίνονται αἱ τιμαὶ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν.

Ἱερὰ θυσία ποιεῖ ἑναρξίν τῆς τελετῆς, καὶ ἐνῶ αἱ φλόγες τοῦ βωμοῦ ἀνέρχονται μέχρι οὐρανοῦ, ὑπὸ τὴν ψαλλίδα τοῦ ἱερέως πίπτει ἡ μακρὰ κόμη, ἣτις ἀφιερῶται εἰς τὸν ἐγγώριον ποτάμιον θεόν. Ἦδη ὁ νεαρὸς ὄμιλος ἐνδύεται τὴν γλαμύδα, τὸ βραχὺ καὶ μέλαν περιβόλαιον, ἐπιτίθησιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν πλατὺν θεσσαλικὸν πέτασσον (ἢ πῖλον), ὀπλίζεται δι' ἀσπίδος καὶ δόρατος, καὶ ἐν πλήρει πολεμικῇ πανοπλίᾳ προσέρχεται παρὰ τὸν βωμόν, ἔπιως ὁμῶς τὸν ἐν ἀρχαϊκῷ ἰδιώματι συντεθειμένον ὄρκον. Ὑπισχνεῖται νὰ ὑπακούῃ τοῖς κειμένοις νόμοις, νὰ τιμᾷ τὴν θρησκείαν τῆς πόλεως καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος νὰ ἀμύνηται. Ἀλλὰ καὶ τότε

δὲν ἠδύναντο ἔτι οἱ νέοι νὰ ἐξασκήσωσι τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου. Ἐπὶ δύο ἔτη ἔπρεπε δι' αὐστηρᾶς ὑπηρεσίας νὰ παρασκευασθῶσι πρὸς τοῦτο πρακτικῶς. Ὡς περίπολοι ἀποστέλλονται ἔξω, εἰς τοὺς ἀγροὺς ἢ εἰς τὰ διαμερίσματα τῆς πόλεως πρὸς φυλακὴν. Ἐν μακρυναῖς ὁδοιπορίαις διέρχονται πανταχοῦ τὴν Ἀττικὴν, μανθάνουσι τὰς πεδιάδας, ὄρη καὶ ὁδοὺς τῆς πατρίδος, καὶ μεριμνῶσι περὶ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας. Παρὰ τὰ ὄρια κατέχουσι τὰς σκοπιάς καὶ δι' ἀσκήσεων ἐθίζουσιν ἑαυτοὺς νὰ μένωσιν ἐν ὑπαίθρῳ καὶ νὰ σκηναῶσιν ὑπὸ σκηνάς. Ἐν ταῖς μεγάλαις ἑορταῖς, ἐν αἷς καὶ φίλαι πόλεις ἀποστέλλουσι πρεσβείας, αὐτοὶ ἐκτελοῦσι τὴν ὑπηρεσίαν, ἐν πανοπλίᾳ προπέμπουσι τοὺς ἐπισήμους ξένους καὶ ἐν ἀσελήνοις νυξὶ προηγούμενοι φέρουσι χάριν αὐτῶν λαμπάδας. Καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις θρησκευτικαῖς πομπαῖς λαμβάνουσι μέρος ἐν πάσῃ ἐξωτερικῇ λάμπει. Ἐν τοῖς Παναθηναίοις ἀγωνίζονται τέθριππον καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Προμηθέως λαμπρύνουσι διὰ λαμπροδρομίας, ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἡφαίστου παρὰ τὸ Γυμνάσιον (ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ) ἀνάπτοντες τὰς λαμπάδας καὶ διατρέχοντες πᾶσαν τὴν πόλιν ἐπὶ 6 στάδια. Δὲν λαμβάνει δὲ βραβεῖον ὁ τάχιστος. Ἄλλ' ἠττάται μὲν ὁ φθᾶς ἔχων τὴν λαμπάδα ἐσβεσμένην, στεφανοῦται δὲ διὰ τῶν σκοτεινῶν φύλλων Πίτυος ὁ εἰς τὸν σκοπὸν μετ' ἀνημμένης ταύτης φθάνων.

Μετὰ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῶν ἐφήβων ἄρχεται καὶ ἡ θήρα, ἣτις ἐνισχύει τὴν υἰεῖαν, ὀξύνει τὸν νοῦν καὶ ἐθίζει τὸ σῶμα εἰς τὸ ὑπομένειν τοὺς πόνους. Πεζῆ ἢ ἔφιπποι, συνοδευόμενοι ὑπὸ ἰσχυρῶν κυνῶν διέρχονται τὰ πλήρη θηρίων δάση καὶ ὄρη τῆς Ἀττικῆς. Τὰ διαφορώτατα ζῶα ἀπὸ τοῦ λαγωῦ μέχρι τοῦ λέοντος, καὶ πρὸ πάντων οἱ ἄγριοι κάπροι ὑποκύπτουσιν εἰς τὸ ἀκόντιόν των ἢ τὸ δίκτυόν των, ἀλλ' οὐδέποτε ἐξέρχονται πρὶν ἢ προσευχηθῶσιν εὐλαβῶς τῇ Ἀρτέμιδι, ὅπως παράσχη αὐτοῖς πλουσίαν λείαν. Πτηνὰ καὶ ἰχθῦς δὲν θηρεύουσι, διότι ἦτο ἀκίνδυνον τὸ ἔργον καὶ ἐλευθέρῳ ἀνδρὶ ἀνάξιον. Οἱ δοῦλοι μόνον ἐτέρποντο ἐν τῇ θήρᾳ ταύτῃ.

Μετὰ τὴν πρακτικὴν ταύτην ὑπηρεσίαν, διαρκοῦσαν μέχρι τοῦ

20 ἔτους λήγει καὶ ὁ δοκιμαστικὸς χρόνος τῶν ἐφήβων. Ἦδη καλοῦνται εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν πολλῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, καὶ ῥωμαλέοι τὸ σῶμα, ὀξεῖς τὸ πνεῦμα, σταθεροὶ τὸν χαρακτήρα, πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ ἐκ τῆς λαμπρᾶς ἱστορίας τοῦ παρελθόντος, ἐν πλήρει συνειδήσει τοῦ ἰδανικοῦ σκοποῦ τοῦ ἔθνους των, ἀναλαμβάνουσι τὸ ἔργον τῶν ἀνδρῶν καὶ μετὰ τοῦ ἀδιαλείπτου πυρὸς ὑψίστου ἐνθουσιασμοῦ ἐπιδιώκοντες τοὺς ὑψίστους καὶ εὐγενεστάτους σκοποὺς τοῦ ἔθνους των εἶνε ἡ ἀπαράμιλλος δόξα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Περαίνω δὲ τὴν ὁμιλίαν μου διὰ τῶν ἐξῆς λόγων τοῦ Σμιδίου: Ἡ Ἑλλὰς κατέπεσε καὶ παρήκμασε καὶ μετ' αὐτῆς ἀπεμαράνθη φυσικῶς καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἀγωγή καὶ παιδεία, τὸ πρῶτον γέννημα καὶ ἡ πιστοτάτη ἀπεικόνισις τοῦ ἔθνικοῦ πνεύματος. Τὸ πρόβλημα, πνεῦμα καὶ σῶμα ἐν ἰσορροπίᾳ τηρεῖν, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συμμέτρως διαμορφοῦν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐξεπλήρωσε κατὰ τὰ κυριώτατα, καὶ βοηθούμενον ὑπὸ τῆς θαυμασίας ἐλαστικότητος τῆς φύσεώς του καὶ τῶν εὐνοϊκωτάτων ἐξωτερικῶν περιστάσεων, ἀνήρθη εἰς τοὺς διαφορωτάτους κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας καὶ παρήγαγεν ἔργα καταπληκτικά. Τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν σπουδαιότητα τούτου δεικνύει ἡ ἱστορία. Ἔτι καὶ σήμερον τρέφει τὴν νεότητα τῶν ἐθνῶν, οὐχὶ μόνον τῆς Εὐρώπης, ἡ φλόξ εὐγενοῦς ἐνθουσιασμοῦ ἐκ τῶν μεγάλων κατορθωμάτων τῶν Ἑλλήνων τοῦ Λεωνίδου καὶ Θεμιστοκλέους, τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ Περικλέους· ἔτι ἐπιδρᾷ ὁ Ὅμηρος ὡς ὁ πατήρ τῆς ποιήσεως, ἐπιδρῶσιν ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς ὡς ἦρωες τῆς δραματικῆς ποιήσεως μετ' ἀκαταμαχῆτου ἰσχύος εἰς ἐπιδεκτικὰς ψυχὰς, ὁ Ἡρόδοτος καὶ Θουκυδίδης ἴστανται ὡς ἀμίμητα παραδείγματα ἐν ταῖς στοαῖς τῆς ἱστορικῆς τέχνης, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν ταῖς αἰθούσαις τῆς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης, καὶ σήμερον ἔτι ἐκάστη σχεδὸν ἡμέρα φέρει εἰς φῶς νέα ἔργα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἅτινα ἀποδεικνύουσι πόσον δικαίως τιμῶμεν τοὺς Ἕλληνας ἐκείνους, οἵτινες ἐδημιούργησαν τὴν ιδέαν τοῦ καλοῦ καὶ ἐκόσμησαν μὲ ἀθάνατον χάριν. Ἄλλ' ἅμα τῇ ἀπωλείᾳ τῆς ἐλευθερίας ἀπώ-

λετο καὶ ἡ ζωτικότητα τοῦ ἔθνους, καίτοι αἱ ἐξωτερικαὶ μορφαὶ διέμειναν ἐπὶ χρόνον τινά· ἡ Ἑλλάς ἀπεχώρησε τῆς ἱστορίας καὶ ἡ κοσμοκράτωρ Ῥώμη, καίτοι πνεύματι ἠττήθη ὑπὸ τῆς ἠττηθείσης Ἑλλάδος, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔλαβε τὴν θέσιν τῆς.

Ἄν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος κατὰ τὸν 19 αἰῶνα δύναται νὰ ἀναβιώσῃ, καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ μακρὸν κεκρυμμένων ριζῶν, τὰς ὁποίας πρὸ 60 ἐτῶν ἐν ἀπέλπιδι ἀγῶνι κατὰ πολὺ ἰσχυροτέρου ἀντεπεξελθοῦσα ἐπότισε μετὰ εὐγενοῦς αἵματος, νὰ ἀναφυῶσι νέοι βλαστοὶ, οὐδεὶς περὶ τούτου ἐπαρκῶς δύναται νὰ ἀποκριθῇ. Ἡ ἱστορία τῶν λαῶν βαδίζει πολλάκις θαυμασίας καὶ αἰνιγματώδεις ὁδοὺς. Ἄλλὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος τότε μόνον εἶνε δυνατὴ, ἂν ἡ νέα ἀρχὴ ἢ πρὸ δύο σχεδὸν χιλιᾶδων ἐτῶν νικηφόρως εἰσελθοῦσα εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἦν καὶ ἡ Ἑλλάς ἐδέχθη, ἂν δηλ. ὁ χριστιανισμὸς λάβῃ ἰσχυροτέραν μορφήν καὶ εἰσδύσῃ ἔνδον ἀποτελῶν οὕτω στερέωμα ὅπερ νὰ καταλάβῃ τὴν ψυχὴν καὶ νὰ διαμορφώσῃ αὐτήν. Μόνον ὑπὸ τὰς θερμαινούσας ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου τούτου δύνανται πάλιν νὰ ἐγερθῶσιν οἱ ὑπνώτοντες βλαστοὶ καὶ νὰ παραγάγῳσιν εὐώδη ἄνθη καὶ γευστικωτάτους καρπούς.

(τέλος)

ΕΜ. ΓΑΛΑΝΗΣ.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ Β. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ.

Εἰς ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν σπουδαίως πλήν ἡσύχως καὶ ἀθορύβως ἐργαζομένων καθηγητῶν εἶναι ὁμολογουμένως ὁ ἀπὸ τριῶν δεκαετηρίδων τοσοῦτο καρποφόρος καὶ εὐδοκίμως τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἱστορίαν διδάσκων Θεόδωρος Βασιλείου Βενιζέλος, περὶ οὗ δὲν σφάλλει τις, ἐὰν εἴπῃ, ὅτι δι' ὅλου αὐτοῦ τοῦ βίου ἠσπάσατο τὸ τῶν ἀρχαίων « λάθε βιώσας. »

Μαθητῆς τοῦ σεβαστοῦ τούτου καθηγητοῦ χρηματίσας ἐπεθύ-